

مشارکت زیان دیده در ورود یا تشدید خسارت ناشی از اشیای فضایی

سیدقاسم زمانی^۱ و وحید بذار^{۲*}

۱ و ۲- دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی

*بابلسر، کدپستی: ۴۷۴۱۹۷۴۱۵۹

bazzar901@atu.ac.ir

مشارکت زیان دیده از فعالیت‌های فضایی در ورود یا تشدید خسارت، در تعیین مسئولیت بین‌المللی ناشی از خسارت وارده تأثیرگذار است. این مشارکت که تنها در قبال خسارت‌های ناشی از اشیای فضایی که در مکانی غیر از فضای ماورای جو زمین و هوا وارد می‌شود، پذیرفته شده است، بسته به میزان مشارکت زیان دیده، سبب کاهش یا معافیت از مسئولیت بین‌المللی خواهد شد. با این حال، در مواردی که خسارت به واسطه ارتکاب یک عمل مغایر حقوق بین‌الملل ایجاد می‌گردد، قاعده مزبور اعمال نخواهد شد. در راستای اعمال این قاعده، مشارکت زیان دیده اصلی که مسئولیت بین‌المللی در قبال ورود خسارت به آن مطرح می‌گردد، مدنظر قرار خواهد گرفت و مشارکت دولتی که در حمایت از تبعه خود اقدام می‌کند یا مشارکت دولت‌های عضو سازمان بین‌المللی زیان دیده در این خصوص مورد توجه قرار نمی‌گیرد. این مقاله تلاش دارد تا ضمن بررسی قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده، مسائل مرتبط با این قاعده در حقوق بین‌الملل فضا را مورد مذاقه و بررسی قرار دهد.

واژه‌های کلیدی: مشارکت زیان دیده، حقوق فضا، مسئولیت بین‌المللی، تعهد به کاهش خسارت، فرض وجود خطر

علائم و اختصارات

بین‌المللی در قبال «اعمال منع نشده»^۴ در حقوق بین‌الملل نیز پذیرفته شده است.^۵ نظام مسئولیت ناشی از خسارت‌های فضایی ویژگی‌های منحصر به فردی دارد که حتی با مسئولیت ناشی از اعمال منع نشده که در سایر حوزه‌های حقوق بین‌الملل وجود دارد نیز تمایزهایی دارد. مهم‌ترین تمایز این است که در نظام مسئولیت

عمل متخلفانه بین‌المللی	Internationally Wrongful Act
اعمال منع شده	Non Prohibited Acts
سنجش از راه دور	Remote Sensing
مرور زمان	Passage of Time.
دولت پرتاب‌کننده	Launching State
طی مراجع داخلی	Exhaustion of Local Remedies

مقدمه

مسئولیت بین‌المللی در حقوق بین‌الملل عام صرفاً مبتنی بر «عمل متخلفانه بین‌المللی»^۳ است. اما در حقوق بین‌الملل فضا، مسئولیت

۱. دانشیار

۲. دانشجوی دکتری (نویسنده مخاطب)

4. Non Prohibited Acts

۵. با این وجود که اصطلاحات متمایزی در خصوص مسئولیت در حقوق بین‌الملل عام (Responsibility) و حقوق بین‌الملل فضا (Liability) استعمال می‌گردد، هر دوی آن‌ها اصل لزوم جبران خسارت را به همراه دارند. با این حال، اثرات ذیل در خصوص تمایز میان این دو نوع از مسئولیت قابل ذکر است: ۱. فورس ماژور، مسئولیت ناشی از عمل متخلفانه را از میان بر می‌دارد، ولی بر مسئولیت ناشی از اعمال منع نشده تأثیری نمی‌گذارد. ۲. در ارتکاب یک عمل متخلفانه مستمر، آن عمل باید متوقف گردد، لذا در موارد مسئولیت ناشی از اعمال منع نشده تداوم فعالیت اشکالی ندارد و فقط غرامت پرداخت می‌گردد. ۳. در عرصه اعمال متخلفانه، مسئولیت به محض نقض تعهد ایجاد می‌گردد، لذا مسئولیت برای اعمال منع نشده ماهیتاً مستلزم ورود خسارت است. ۴. عمل متخلفانه بین‌المللی برچسب ناخوشایندی را به همراه خود دارد و به همین دلیل است که پرداخت غرامت از باب اعمال منع نشده ساده تر مورد پذیرش قرار می‌گیرد [۱]

3. Internationally Wrongful Act

قاعده، مشارکت زیان دیده در ورود یا تشدید زیان در تعیین میزان غرامت مورد توجه قرار می‌گیرد یا می‌تواند سبب رفع مسئولیت بین‌المللی شود. استناد به قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده، بار اثبات که همواره برعهده خواننده است را به خواهان منتقل می‌نماید و مشارکت زیان دیده باید از سوی خواهان اثبات گردد [۸] همچنین، هنگامی که خواهان با ارائه دلایل و مستندات به قاعده مشارکت زیان دیده در ورود یا تشدید زیان استناد می‌کند، به طور ضمنی مسئولیت بین‌المللی ناشی از خسارت ادعایی را پذیرفته است. در واقع، دفاع مبتنی بر قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده، به منظور کاهش یا رفع مسئولیت بین‌المللی مطرح می‌گردد و پیش فرض استناد به آن، پذیرش مسئولیت بین‌المللی دولت استنادکننده است.

نوشتر حاضر که در شش بخش تنظیم گردیده است قصد دارد تا به این پرسش اساسی پاسخ دهد که تأثیر مشارکت زیان دیده در ورود خسارت فضایی چه تأثیری بر مسئولیت بین‌المللی ناشی از آن خسارت خواهد داشت؟ در قسمت نخست، قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده در ورود یا تشدید خسارت‌های فضایی به طور مبسوط مورد مذاقه و بررسی قرار می‌گیرد. در بخش دوم، تمایز میان اعمال این قاعده در حقوق فضا و حقوق بین‌الملل عام و در قسمت سوم «فرض وجود خطر» و «تعهد به کاهش خسارت» به عنوان جلوه‌هایی از قاعده مزبور بررسی می‌گردد. بخش‌های پایانی نیز به ترتیب به امکان اعمال قاعده در مورد خسارت ناشی از زیاله‌های فضایی (فصل چهارم)، امکان تعیین شرایط اعمال قاعده به واسطه توافق طرفین (فصل پنجم) و اعمال قاعده در خصوص سازمان بین‌المللی زیان دیده (فصل ششم) اختصاص داده شده است.

تأثیر مشارکت زیان دیده در ورود یا تشدید خسارت بر مسئولیت بین‌المللی دولت در قبال خسارت‌های ناشی از اشیای فضایی

از آن جاکه ورود «خسارت»^{۱۷}، رکن اصلی ایجاد مسئولیت بین‌المللی در حقوق بین‌الملل فضا است، قبل از پرداختن به قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده، مناسب است که مفهوم خسارت در این حوزه

بین‌المللی ناشی از خسارت فضایی، دو نوع مسئولیت_ بر مبنای مکان ورود خسارت_ پیش بینی شده است.^{۱۸} بدین ترتیب که اگر خسارت در فضای ماورای جو وارد شود، مسئولیت مبتنی بر اثبات تقصیر مرتکب خواهد بود، ولی در خسارت وارده به اشیاء در حال پرواز یا خسارت وارده بر روی زمین، «دولت پرتاب‌کننده»^{۱۹}، «مسئولیت مطلق»^{۲۰} خواهد داشت.^{۲۱} عدم لزوم رعایت قاعده «طی مراجع داخلی»^{۲۲}،^{۲۳} مسئولیت مطلق دولت‌ها در قبال فعالیت‌های فضایی اتباع خود^{۲۴} و پذیرش «مرور زمان»^{۲۵} برای ادعاهای مربوط به خسارت‌های فضایی^{۲۶} را نیز می‌توان به عنوان ویژگی‌های اختصاصی این حوزه ذکر نمود [۵]

با این حال، قاعده مشارکت زیان دیده در ورود یا تشدید خسارت - همان طور که در حقوق بین‌الملل وجود دارد^{۲۷} - در حقوق بین‌الملل فضا نیز مورد شناسایی قرار گرفته است.^{۲۸} بر اساس این

6. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, arts. II, III.

در زمان تنظیم کنوانسیون مسئولیت خسارت ناشی از اشیای فضایی (۱۹۷۲) نظریه «آسمان بزرگ» (Big Sky)، نظریه غالب بود که بر طبق آن، مدار زمین بسیار وسیع و احتمال برخورد دو شیء فضایی تقریباً غیرممکن تلقی می‌شد. [۲] با این حال، به نظر می‌رسد که تمایز در مسئولیت ایجادشده به واسطه خسارت‌های فضایی وارده در فضای ماورای جو با خسارت‌های وارده در زمین یا به اشیاء در حال پرواز به سبب تفاوت در ماهیت زیان دیدگان در این دو منطقه متمایز است [۳].

7. Launching State.

دولت پرتاب‌کننده دولتی است که شیء فضایی را پرتاب یا زمینه پرتاب آن را فراهم می‌کند یا شیء فضایی از قلمرو آن یا از تاسیسات آن پرتاب می‌شود. بنابراین چهار حالت برای دولت پرتاب‌کننده قابل تصور است.

(Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies 1967, art. VII; Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, arts. I(c)(i),(ii))

8. Absolute Liability

این در حالی است که ماده ۷ معاهده فضای ماورای جو (۱۹۶۷)، مسئولیت بدون تقصیر را بدون هیچ گونه محدودیتی به لحاظ زمان، مکان و میزان پیش بینی نموده بود [۴].

10. Exhaustion of Local Remedies

11. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, art. XI.

12. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies 1967, art. VI.

13. Passage of Time.

14. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, art. X.

۱۵. قاعده مشارکت زیان دیده در ورود یا تشدید خسارت، یک اصل حقوقی در نظام «کامن ل» (Common Law) است که برای نخستین بار در انگلستان و در قضیه باترفیلد علیه فارستر (Butterfield v. Forrester, 11 East 60, 103 Eng. Rep. 926 (1809)) اعمال گردید [۶]

۱۶. قوانین فضایی ملی نیز قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده را مورد توجه قرار داده اند. به عنوان مثال، قانون سال ۲۰۰۸ فرانسه تصریح می‌کند که به واسطه مشارکت زیان دیده، مسئولیت بین‌المللی می‌تواند کاهش داده شود یا به طور کلی مرتفع گردد.

(Law No 2008-518 of 3 June 2008 regarding Space Operations, art. 13)

با این حال، برخی قوانین ملی فضایی از جمله قانون کشور چین (Tort Law of the Peoples Republic of China (promulgated by the Standing Comm. Nat'l People's Cong., Dec. 16, 2009, effective July 1, 2010), arts. 69-77)

علاوه بر مشارکت زیان دیده، مشارکت شخص ثالث را نیز در این راستا مورد پذیرش قرار داده‌اند [۷].

17. Damage.

میان سازمان و دولت‌های امضاء کننده در خصوص خسارت‌های ناشی از عدم دسترسی، تأخیر یا نواقص مرتبط با خدمات ارتباطاتی «اعراض»^{۲۵} شده است.^{۲۶} در خصوص هزینه‌های مربوط به اتخاذ تدابیر احتیاطی نیز با توجه به تأکید کنوانسیون مسئولیت ناشی از اشیای فضایی (۱۹۷۲) در خصوص این که جبران خسارت‌های فضایی باید مطابق با حقوق بین‌الملل و اصول «عدالت»^{۲۷} و «انصاف»^{۲۸} صورت گیرد،^{۲۹} به نظر می‌رسد که تلقی این هزینه‌ها به عنوان خسارت‌های فضایی، تفسیری معقول و منصفانه باشد. در تنها قضیه ای که اعمال مفاد کنوانسیون خسارت ناشی از اشیای فضایی (۱۹۷۲) مطرح گردید (سقوط ماهواره «کاسموس ۹۵۴»^{۳۰} در خاک کانادا)، این نتیجه گیری در عمل مورد پذیرش قرار گرفت. ماهواره «کاسموس ۹۵۴» -متعلق به شوروی سابق- حاوی ۶۵ کیلوگرم رادیو اکتیو بود که در هنگام سقوط، هیچ خسارت مالی و جانی به اتباع کانادا وارد نیاورد، ولی به سبب انتشار آلودگی، عملیات پاکسازی در منطقه ای به مساحت ۱۲۴ هزار کیلومتر مربع انجام گرفت [۵] در نهایت و از بابت هزینه‌های مربوط به تحقیق، نجات و پیشگیری از افزایش آسیب و خسارت، مبلغ سه میلیون دلار از طرف شوروی به این دولت پرداخت گردید [۱۰]

پس از بررسی اجمالی مفهوم خسارت فضایی، امکان اعمال قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده در قبال این نوع خسارت‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهیم. بر اساس کنوانسیون خسارت ناشی از اشیای فضایی (۱۹۷۲)، «به میزانی که دولت پرتاب کننده اثبات نماید که خسارت‌های وارده به طور «کلی»^{۳۱} یا «جزئی»^{۳۲} ناشی از «بی‌مبالاتی فاحش»^{۳۳} دولت خواهان یا اشخاص حقیقی یا حقوقی باشد که این دولت از طرف آن‌ها اقدام کرده است یا ناشی از «فعل»^{۳۴} یا «ترک فعل»^{۳۵} آنان باشد که با قصد ورود خسارت انجام شده است، از مسئولیت مطلق، معاف خواهد شد.»^{۳۶} کنوانسیون، هیچ تعریفی از

نسبتاً جدید حقوق بین‌الملل مورد بررسی قرار گیرد. کنوانسیون اصول حاکم بر فضای ماورای جو (۱۹۶۷) با در نظر گرفتن تحولات تکنولوژی فضایی، کلیه خسارت‌های وارده به وسیله اشیای فضایی را سبب ایجاد مسئولیت بین‌المللی تلقی نموده است.^{۱۸} اما تعریف مفهوم «خسارت» در کنوانسیون مسئولیت ناشی از اشیای فضایی (۱۹۷۲) ارائه شده است: خسارت عبارت است از بین بردن حیات انسان، آسیب جسمی یا دیگر صدمات به سلامتی افراد یا از بین بردن اموال دولت‌ها و اشخاص - حقیقی یا حقوقی- و سازمان‌های بین‌المللی یا خسارت به آن‌ها.^{۱۹} سوال اصلی این است که چه خسارت‌هایی مشمول تعریف مزبور و در نتیجه نظام مسئولیت بین‌المللی پیش بینی شده در این خصوص می‌شوند و آیا می‌توان بر اساس یک تعریف «بازار محور»^{۲۰}، کلیه خسارت‌هایی که به واسطه فعالیت یک شیء فضایی وارد می‌شود را خسارت فضایی نامید؟ برای خسارت‌های ناشی از فعالیت‌های فضایی، طرق مختلفی قابل تصور است. علاوه بر خسارت‌های مادی ملموس که ممکن است به سایر اشیای فضایی و انسان‌های داخل آن‌ها، اشیاء در حال پرواز و انسان‌های داخل آن‌ها، انسان‌ها و اموال روی زمین و محیط زیست وارد شود، خسارت‌هایی از جمله در حوزه‌های «پخش»^{۲۱} از طریق ماهواره^{۲۲} و «سنجش از راه دور»^{۲۳} نیز در این راستا قابل تصور است. همچنین، تلقی هزینه‌های مربوط به اتخاذ تدابیر احتیاطی که پس از ورود خسارت فضایی و به منظور متوقف نمودن آن انجام می‌گیرد، به عنوان خسارت فضایی، محل تردید است.

در خصوص خسارت‌های مادی ملموس، ایجاد مسئولیت بین‌المللی قطعی است. اما خسارت‌های وارده به محیط زیست - برخلاف کد اروپایی رفتاری کاهش زباله فضایی (۲۰۰۴) - در کنوانسیون مسئولیت (۱۹۷۲) مورد تأکید قرار نگرفته است [۹] در حوزه پخش از طریق ماهواره، شاید بتوان انتشار محتوای خلاف «نظم عمومی»^{۲۴} یک کشور را موجب مسئولیت بین‌المللی دانست، ولی در قبال نواقص مربوط به خدمات پخش، چنین مسئولیتی متصور نیست. در تأیید این رویکرد، موافقتنامه اجرایی اینتل ست قابل ذکر است. در این موافقتنامه، از هرگونه مسئولیتی در روابط

25. Waiver.

26. Operating Agreement Relating to the International Telecommunications Satellite Organization "INTELSAT," 10 I.L. M. 946, art. 18(a) (1971).

27. Justice.

28. Equity.

29. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, art. XII.

30. Cosmos 954.

31. Wholly.

32. Partially.

33. Gross Negligence.

34. Act.

35. Omission.

36. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, art. VI.

به‌رغم این که مسئولیت بین‌المللی در حقوق بین‌الملل محیط زیست -مانند حقوق بین‌الملل فضا- مبتنی بر «اعمال منع نشده در حقوق بین‌الملل» است، اغلب کنوانسیون‌های زیست محیطی تنها مشارکت مبتنی بر تقصیر را پذیرفته‌اند

18. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies 1967, art. VII.

19. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, art. I(a).

20. Instrument-Based.

21. Broadcasting.

22. Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television

Broadcasting, A/RES/37/92, 10 December 1982, arts. 8-9.

23. Remote Sensing

24. Public Order.

مسئولیت هر یک از دولت‌های پرتاب کننده بر اساس قرارداد تعیین می‌گردد، به نظر می‌رسد که در چنین شرایطی، مشارکت زیان دیده در خسارت مفروض است، مگر این که دولت مزبور بتواند عدم آن را اثبات نماید. با این حال، میزان این مشارکت و کاهش غرامت از سوی مرجع رسیدگی کننده احراز و تعیین خواهد شد.

بدون تردید در مواقعی که یک دولت به منظور جبران خسارت وارده بر تبعه خود اقدام می‌کند، مشارکت احتمالی این دولت در ورود زیان نباید سببی برای کاهش جبران غرامت یا رفع مسئولیت بین‌المللی نسبت به زیان دیده واقعی تلقی گردد. بر اساس کنوانسیون مسئولیت خسارت ناشی از اشیای فضایی (۱۹۷۲)، درخواست جبران خسارت وارده به اشخاص - حقیقی یا حقوقی - تنها از سوی دولت متبوع آن‌ها امکان پذیر است.^{۴۱} با این حال، عبارت پردازی کنوانسیون به گونه‌ای است که گویی مشارکت احتمالی دولت خواهان که در راستای حمایت از تبعه خود اقدام می‌کند نیز در کاهش یا رفع مسئولیت بین‌المللی دولت خوانده تأثیرگذار است: «دولت پرتاب کننده (خوانده) به میزانی که مشارکت دولت خواهان یا شخصی که دولت مزبور از طرف آن اقدام می‌کند را اثبات نماید، از مسئولیت مطلق معاف خواهد شد.»^{۴۲} باید به این نکته توجه داشت که مسئولیت بین‌المللی دولت خوانده در قبال خسارتی ایجاد می‌شود که به شخص زیان دیده وارد شده است و اقدام دولت متبوع شخص زیان دیده از طریق سازوکارهای بین‌المللی که شخص زیان دیده امکان توسل به آن‌ها را ندارد، تغییری در این واقعیت ایجاد نخواهد کرد.

شاید این ادعا مطرح شود که با توجه به این که ماده شش کنوانسیون تصریح نموده است که مشارکت کلی یا جزئی زیان دیده می‌تواند موجب معافیت از مسئولیت مطلق گردد، اثبات مشارکت جزئی می‌تواند موجب معافیت کامل از مسئولیت شود. در پاسخ باید گفت که عبارت «به میزانی که» در ماده مزبور به این معناست که تنها به میزانی که دولت پرتاب کننده مشارکت زیان دیده را اثبات نماید، از مسئولیت مطلق معاف خواهد شد^{۴۳} و میزان معافیت،

بی احتیاطی یا بی مبالاتی فاحش ارائه نداده است و طبیعتاً تعیین این وضعیت بر اساس واقعیت‌های هر قضیه با مرجع تصمیم گیرنده خواهد بود. مقرر مزبور، قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده را صرفاً در قبال خسارت‌های فضایی که مشمول مسئولیت مطلق می‌شوند - خسارت در زمین و به اشیاء در حال پرواز - پذیرفته است.^{۳۷} رویکرد اتخاذ شده، این سوال اساسی را مطرح می‌کند که هنگامی که نسبت به مسئولیت شدیدتر - مسئولیت مطلق - که رهایی از آن حتی با استناد به معاذیری همچون «فورس ماژور»^{۳۸} و «ضرورت»^{۳۹} نیز امکان پذیر نیست، دفاع تأثیر مشارکت زیان دیده پذیرفته شده است، چگونه ممکن است در خصوص مسئولیت مبتنی بر تقصیر، اعمال قاعده مزبور مورد قبول قرار نگیرد؟ [۸] ممکن است این استدلال مطرح شود که با توجه به این که اغلب خسارت‌های فضایی در زمین یا به اشیاء در حال پرواز وارد می‌شود و «مسئولیت مطلق» امری متداول و مبتلابه در فعالیت‌های فضایی است، کنوانسیون صرفاً شایع ترین حالت ممکن را مورد تصریح قرار داده و این قاعده در مورد تمامی خسارت‌های فضایی اعمال می‌شود. در پاسخ باید گفت - همان طور که افرادی چون «موتتر» و «رابرت رامی» بیان کرده اند - صراحت گفتار کنوانسیون، اجازه ارائه هیچ گونه تفسیر مغایری را نمی‌دهد [۱۳ و ۱۴]

از آن جایی که کنوانسیون مسئولیت خسارت ناشی از اشیای فضایی (۱۹۷۲)، مسئولیت مشترک دولت‌ها را در خصوص خسارت ناشی از فعالیت فضایی پذیرفته است،^{۴۰} اعمال قاعده مشارکت دولت زیان دیده در خسارت در وضعیتی که این دولت جزء دولت‌های پرتاب کننده باشد، محل تامل است؟ چنین مشارکت‌هایی در عرصه فعالیت‌های فضایی امری متداول است و در برخی از شرایط حتی می‌توان فهرستی متشکل از ۱۵ کشور مسوول در رابطه با یک فعالیت فضایی فهرست نمود [۱۵] فارغ از وضعیت‌هایی که میزان

(Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment (Convention Lugano) 1993, art. 9; Basel Protocol on Liability and Compensation for Damage Resulting from Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal 1999, art. 9)

درحالی که در رابطه با خسارت‌های ناشی از فعالیت‌های فضایی، علاوه بر «تقصیر»

(Fault)، «بی‌مبالاتی» (Negligence) نیز مبنایی برای اعمال قاعده مشارکت زیان دیده پذیرفته شده است [۱۱].

۳۷. از آن جایی که در خصوص خسارت‌های ناشی از اشیای فضایی که در زمین یا به اشیاء در حال پرواز وارد می‌شود، مسئولیت مطلق پیش بینی شده است و هیچ گریزی از آن نیست، قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده می‌تواند بسیار مفید باشد و خواننده را از مسئولیت بین‌المللی برهاند [۱۲].

38. Force Majeure

39. Necessity

40. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, art. V.

۴۱. در شرایط استثنائی که دولت متبوع شخص زیان دیده درخواست جبران غرامت را

مطرح نمی‌کند، کشور محل ورود خسارت و کشوری که زیان دیده در آن اقامت دائمی دارد، می‌توانند چنین درخواستی را مطرح کنند

(Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, art. VIII)

با این حال، به نظر نمی‌رسد که حکم استثنائی مزبور که در جهت حمایت از زیان دیده پیش بینی شده است را بتوان به دولت مراجعه شونده نیز تعمیم داد [۱۶]

42. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, art. VI(1).

43. exoneration from absolute liability shall be granted to the extent that a launching State establishes that the damage has resulted either wholly or partially from gross negligence or from an act or omission ...

مشارکت زیان دیده نمی‌تواند مانع طرح دعوا شود [۱۹] در واقع، مشارکت زیان دیده تنها یک دفاع قابل دسترس برای خوانده است که پس از طرح دعوا از سوی خواهان، قابلیت طرح دارد و نمی‌تواند به عنوان ایراد به صلاحیت مرجع رسیدگی پذیرفته شود.

تمایز دوم در استثنائی آشکار می‌گردد که کنوانسیون مسئولیت خسارت ناشی از اشیای فضایی (۱۹۷۲) پیش بینی نموده است. بر اساس ماده ۶ (۲) کنوانسیون، هنگامی که عمل موجب مسئولیت بین‌المللی، اقدامی مغایر با حقوق بین‌الملل از جمله منشور ملل متحد و معاهده اصول حاکم بر فضای ماورای جو (۱۹۶۷) باشد، هیچ معافیتی از مسئولیت مطلق دولت پرتاب کننده قابل تصور نیست. کنوانسیون ۱۹۷۲ با عدم پذیرش قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده در مواردی که اقدام اولیه، حقوق بین‌الملل را نقض می‌کند، تفسیر مضیقی از این قاعده را پذیرفته است. این در حالی است که طبق قواعد عام حقوق مسئولیت، قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده حتی در موارد نقض «قاعده آمره»^{۴۸} نیز قابل اعمال است. طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها (۲۰۰۱) که در خصوص کلیه عوامل رافع وصف متخلفانه عمل، استثناء قاعده آمره را پذیرفته،^{۴۹} در خصوص اعمال قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده، هیچ شرطی را قید نموده است. همچنین، اگر دولت‌های درگیر در یک اختلاف ناشی از خسارت‌های فضایی، عضو منشور ملل متحد یا معاهده اصول حاکم بر فضای ماورای جو (۱۹۶۷) نباشند، این مقرر آن‌ها را برخلاف «رضایت»^{۵۰} آن‌ها ملزم به اجرای معاهداتی می‌نماید که هیچ‌گاه آن‌ها را «تصویب»^{۵۱} نکرده‌اند.^{۵۲}

«فرض وجود خطر» و «تعهد به کاهش خسارت» در خسارت‌های ناشی از فعالیت‌های فضایی

به عنوان یک قاعده کلی، مبادرت به یک فعل پرخطر مبنایی برای اعمال قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده خواهد بود. آمار جان باختن چهار درصد از افرادی که به فضای ماورای جو مسافرت می‌کنند [۲۰] نشانگر این است که حداقل در خصوص برخی از فعالیت‌های

همواره تابع میزان اثبات مشارکت خواهد بود. با این حال، امکان معافیت از مسئولیت نیز به واسطه مشارکت کامل زیان دیده متصور خواهد بود. ماده ۱۲ کنوانسیون نیز این نتیجه‌گیری را تأیید می‌نماید. بر اساس این مقرر، جبران غرامتی که دولت پرتاب کننده باید در قبال خسارت وارده متقبل شود، مطابق با حقوق بین‌الملل و اصول «عدالت» و «انصاف» صورت می‌گیرد. بنابراین، منصفانه نخواهد بود که به واسطه مشارکت جزئی زیان دیده در ورود خسارت، خسارت وارده به او بدون جبران رها شود.

با توجه به این که کنوانسیون مسئولیت خسارت ناشی از اشیای فضایی (۱۹۷۲) تنها به دولت‌ها پرداخته است و مسائل مرتبط را بازیگران خصوصی را مورد توجه قرار نداده است، می‌توان حداقل در خصوص سرنشینان اشیای فضایی از قواعد مشابه مثل رژیم بین‌المللی مسئولیت برای متصدیان حمل و نقل هوایی که مسئولیت شرکت‌های هواپیمایی را در برابر مسافر و بار تبیین نموده است، پیروی نمود؛ کنوانسیون مونترال ۱۹۹۹ به عنوان آخرین معاهده در خصوص مسئولیت شرکت‌های هواپیمایی در خصوص مسافر و بار با ۱۰۰ دولت عضو، مسئولیت بهره برداران خصوصی را در مرحله اول تا مبلغ معینی، مشخص و در مرحله دوم خسارت کامل را نیز همانند کنوانسیون مسئولیت (۱۹۷۲) با توجه به مسئولیت دولت پرتاب کننده ارایه نموده است [۱۷]

تمایز میان اعمال قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده در حقوق بین‌الملل فضا و حقوق بین‌الملل عام

اعمال قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده در خسارت‌های ناشی از اشیای فضایی، دو تمایز برجسته با اعمال این قاعده در حقوق مسئولیت عام دارد که این تفاوت‌ها به ماهیت و جنس مسئولیت در هر یک از این دو حوزه مربوط می‌گردد.^{۴۴} نخست این که در حقوق مسئولیت عام، مشارکت زیان دیده در ورود یا تشدید خسارت صرفاً در تعیین نوع و میزان «جبران»^{۴۵} مدنظر قرار می‌گیرد،^{۴۶} در حالی که اثبات مشارکت زیان دیده در خسارت ناشی از فعالیت‌های فضایی، علاوه بر کاهش میزان جبران غرامت، می‌تواند به عنوان یکی از عوامل رافع مسئولیت بین‌المللی لحاظ گردد.^{۴۷} با این حال،

در حقوق داخلی کشورها نیز در حال حاضر تنها شش دولت، مشارکت زیان دیده را به عنوان مبنایی برای رفع مسئولیت پذیرفته اند (Contributory Negligence) و اغلب آن‌ها، آن را مبنایی برای کاهش میزان جبران غرامت (Comparative Negligence) تلقی کرده‌اند [۱۸]

48. *jus cogens* or *Peremptory Norm*.

49. ILC Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001, art. 26.

50. Consent.

51. Ratify.

52. pp. 81-81.

۴۴. مراجعه شود به پاورقی شماره ۵.

45. Reparation.

46. ILC Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001, art. 39.

47. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, art. VI(1).

اعمال قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده در موارد ورود خسارت به وسیله زباله‌های فضایی^{۵۸} محل اختلاف است. به عبارت دیگر، اختلاف نظر در پاسخ به این سوال آشکار می‌شود که آیا زباله‌های فضایی، شیء فضایی تلقی می‌شوند؟ از بررسی مواد کنوانسیون‌های بین‌المللی فضایی می‌توان به این نتیجه رسید که زباله‌های فضایی، شیء فضایی هستند. با توجه به تعریف شیء فضایی در کنوانسیون خسارت ناشی از اشیای فضایی (۱۹۷۲)، زباله‌های فضایی، اجزاء شیء فضایی و در نتیجه شیء فضایی محسوب می‌شوند.^{۵۹} همچنین بر اساس کنوانسیون اصول حاکم بر فضای ماوراء جو (۱۹۶۷) _علاوه بر خسارت‌های وارده از شیء فضایی _ خسارت وارده از اجزای تشکیل دهنده آن در زمین، هوا و فضا موجب مسئولیت بین‌المللی دولت پرتاب کننده خواهد بود.^{۶۰} برای تقویت این نتیجه گیری می‌توان از قوانین ملی فضایی نیز کمک گرفت. بر اساس قوانین فضایی کشور استرالیا، ابزارهای پرتاب و کلیه اشیائی که به ارتفاع بیش از ۱۰۰ کیلومتر پرتاب شده اند و یا قصد بر این است که پرتاب شوند و اجزاء تشکیل دهنده آنها، شیء فضایی تلقی می‌شوند.^{۶۱}

با این حال، فروض متعددی در خصوص اعمال قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده در مورد خسارت‌های ناشی از زباله‌های فضایی متصور است. اگر مشخص باشد که زباله فضایی به واسطه پرتاب کدام شیء فضایی پدید آمده است، دولت پرتاب کننده آن شیء فضایی مسوول جبران خسارت است [۲۶] و بدون تردید در این راستا، قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده _ به خصوص در مورد سفینه‌ها و هواپیماهای درحال پرواز که امکان عدم برخورد با زباله‌ها را به واسطه تغییر مسیر خود دارند _ قابل اعمال است. اما مشکل در جایی بروز می‌کند که ماهیت زباله فضایی مشخص نیست. در فرض زباله‌های بی هویت باید وضعیت ایراد خسارت در فضای ماورای جو را از وضعیت ورود خسارت در زمین و یا به اشیاء در حال پرواز متمایز نمود. در مورد نخست، با توجه به این که مسئولیت بین‌المللی در حقوق بین‌الملل فضا تنها دولت‌ها را مورد خطاب قرار می‌دهد، در رسیدگی به خسارت‌هایی که زباله‌های فضایی در فضا ایجاد می‌کنند، خواهان‌های احتمالی همان خواندگان احتمالی هستند و بدون تردید زیان دیده در بروز چنین خسارتی نقش خواهد داشت

فضایی از جمله مسئله «گردشگران فضایی»^{۵۳} فرض وجود خطر^{۵۴} به آسانی قابل پذیرش است [۲۱] پذیرش فرض وجود خطر نسبت به ایشان عمدتاً مبتنی بر این واقعیت است که گردشگر فضایی با آگاهی از وجود خطر، به طور صریح به آن رضایت می‌دهد^{۵۵} و کم‌تر نشدن تعداد تقاضای افراد برای سفر به فضا گواه این واقعیت است که اتفاقاً خطر ذاتی این سفر هیجان انگیز، موجب ترغیب و وسوسه افراد به انجام آن است [۲۳] با این حال، متصدیان امور گردشگری فضایی در قراردادهای مربوط به ارائه خدمات، مسئولیت ناشی از خسارت‌های احتمالی وارده به گردشگران را محدود یا مستثنی می‌کنند.^{۵۶} کنوانسیون مسئولیت خسارت ناشی از اشیای فضایی (۱۹۷۲) نیز فرض وجود خطر را مورد توجه قرار داده است. بر اساس ماده ۷ (ب) کنوانسیون، خسارت وارده به وسیله شیء فضایی به افرادی که در نزدیکی منطقه پیش بینی شده برای پرتاب یا بازگشت آن حضور و در انجام امور آن شیء فضایی - از زمان پرتاب تا هنگام بازگشت آن - مشارکت دارند، مشمول مقررات کنوانسیون نخواهد بود. به عبارت دیگر، فرض وجود خطر بسیار بالا برای این افراد سبب شده است تا کنوانسیون چنین استثنائی را نسبت به جبران خسارت پیش‌بینی نماید.

تعهد به کاهش خسارت^{۵۷} نیز مفهوم دیگری است که در راستای اعمال قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده در تشدید زیان پذیرفته شده است. بر این اساس، اگر پس از ورود خسارت، زیان دیده با وجود آگاهی و توانایی در کاهش میزان خسارت از انجام آن امتناع نماید، در قبال آن خسارت قابل پیشگیری مستحق دریافت غرامت نخواهد بود. در راستای چنین تعهدی بود که دولت کانادا پس از سقوط ماهواره «کاسموس ۹۵۴» تمامی تلاش خود را برای از بین بردن آثار زیان بار آن در سرزمین خود انجام داد و توانست تهدیدهای بهداشتی و زیست محیطی ناشی از سقوط این ماهواره که با انرژی هسته ای کار می‌کرد را از بین ببرد [۲۵]

اعمال قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده در خسارت‌های وارده به وسیله «زباله فضایی»

53. Space Tourists.

54. Assumption of Risk.

۵۵. به سبب این که فعالیت‌های فوق‌العاده خطرناکی همچون سفر به فضا، مراقبت فزاینده ای را می‌طلبد، امکان مطرح نمودن مسئولیت متصدیان انجام این امور به دلایلی همچون فقدان تجهیزات تخصصی و عدم ارائه اطلاعات و آموزش‌های کافی قابل تصور است [۲۲]

۵۶. در قوانین داخلی برخی از کشورها از جمله آفریقای جنوبی چنین قراردادهای مربوط به تحدید یا مستثنی نمودن مسئولیت متصدیان گردشگری فضایی در قبال خسارت وارده به گردشگران، معتبر تلقی نمی‌شوند [۲۴]

57. Duty to Mitigate.

58. Space Debris.

59. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, art. I(d).

60. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies 1967, art. VII.

61. Space Activities Act 1998 (Cth) pt 2, para 8; Federal Law on the Authorisation of Space Activities and the Establishment of a National Space Registry, art. 2.

این دولت نیز یکی از طرف‌های آن بوده باشد و در غیر این صورت، دولت زیان دیده هیچ الزامی برای رعایت مفاد آن ندارد. با این حال، اگر اعمال قاعده ای متمایز از آن چه که در موافقتنامه مزبور میان طرفین مورد توافق قرار گرفته است، تعهدات متمایزی را در قالب جبران خسارت بر دولت خوانده تحمیل نماید، این دولت می‌تواند پس از جبران به دولت‌های طرف موافقتنامه مراجعه نماید. به عنوان مثال، در موافقتنامه ای که میان دولت‌های «الف» و «ب» منعقد می‌شود، توافق می‌شود که در موارد مشارکت زیان دیده در ورود خسارت، دولت «الف» از مسئولیت بین‌المللی میرا خواهد بود و دولت «ب» متعهد به جبران خسارت‌های وارده است. در فرض ایجاد خسارت فضایی مطابق با شرایط مندرج در موافقتنامه مزبور، دولت «پ» (زیان دیده) می‌تواند به هر یک از دولت‌های «الف» و «ب» برای وصول کلیه خسارت‌ها مراجعه نماید و هریک از دولت‌های «الف» و «ب» می‌توانند پس از جبران خسارت دولت «پ»، به واسطه مطالبه حقوق خود بر اساس موافقتنامه، به یکدیگر مراجعه کنند. به عنوان نتیجه‌گیری از این بحث باید گفت با توجه به این که کنوانسیون، هم پیش از ورود خسارت و هم پس از آن، اولویت تصمیم‌گیری در مسائل مرتبط با مسئولیت بین‌المللی را به توافق میان طرفین محول نموده است، به نظر نمی‌رسد که توافق پیشینی یا پسینی دولت‌های درگیر در یک خسارت ناشی از فعالیت‌های فضایی در خصوص شرایط و محدوده اعمال قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده، مشمول ممنوعیتی بر اساس کنوانسیون مزبور باشد.

اعمال قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده در خصوص سازمان بین‌المللی زیان دیده

سازمان‌های بین‌المللی که به فعالیت‌های فضایی اشتغال دارند، می‌توانند تحت شرایط خاصی تعهدات ناشی از کنوانسیون خسارت ناشی از اشیای فضایی (۱۹۷۲) را بپذیرند. این سازمان‌ها می‌توانند با صدور اعلامیه ای مبنی بر پذیرش حقوق و تعهدات مندرج در کنوانسیون حائز چنین جایگاهی شوند مشروط بر آن که اکثریت دولت‌های عضو آن، عضو کنوانسیون مزبور و کنوانسیون اصول حاکم بر فضای ماورای جو (۱۹۶۷) باشند.^{۶۸} تاکنون آژانس فضایی اروپا^{۶۹}، سازمان اروپایی بهره برداری از ماهواره‌های هواشناسی^{۷۰} و سازمان ماهواره‌های اروپایی ارتباط از راه دور^{۷۱} چنین اعلامیه‌هایی صادر کرده اند [۹]

[۲۷] اما در حالتی که زباله‌های فضایی در زمین یا به اشیاء در حال پرواز خسارت وارد می‌کنند، قاعده مزبور تنها می‌تواند در خصوص دولت زیان دیده ای اعمال شود که به فعالیت‌های فضایی اشتغال دارد. به عبارت دیگر، از آن جایی که دولت‌های فعال در عرصه فضا محدود و مشخص هستند، زباله‌های فضایی به واسطه فعالیت همین دولت‌های معین ایجاد شده است و به همین سبب است که پیشنهادهایی مبتنی بر ایجاد یک صندوق خسارت از سوی دولت‌های مزبور و «مسئولیت مبتنی بر منفعت اقتصادی»^{۶۲} در این خصوص ارائه شده است [۲۷]

توافق طرفین اختلاف ناشی از خسارت‌های فضایی در خصوص قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده

سوالی که در اینجا مطرح می‌شود این است که آیا طرفین اختلاف مربوط به خسارت‌های فضایی می‌توانند در خصوص عدم امکان اعمال قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده یا محدود کردن میزان تأثیر مشارکت زیان دیده توافق کنند؟ کنوانسیون مسئولیت ناشی از اشیای فضایی (۱۹۷۲)، نحوه جبران خسارت‌های فضایی و حل و فصل اختلافات فضایی را در وهله اول به توافق میان طرفین واگذار نموده است.^{۶۳} بدین ترتیب که بر اساس کنوانسیون مزبور، جبران خسارت‌های فضایی باید از «طریق دیپلماتیک»^{۶۴} حل و فصل گردد. حتی اگر دولت خسارت دیده با کشور پرتاب کننده روابط دیپلماتیک نداشته باشد و اگر تا یک سال از این طریق حل و فصل نگردد، یک «کمیسیون دعاوی»^{۶۵} برای این منظور تشکیل خواهد شد. طبیعتاً به هنگام مذاکرات دیپلماتیک، طرفین می‌توانند در خصوص اعمال قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده در قضیه مطروح به توافق برسند و به این سبب که کنوانسیون، صرف «حل و فصل»^{۶۶} اختلاف را مورد توجه قرار داده است، لزومی ندارد که این توافق مطابق با قواعد کنوانسیون در خصوص قاعده مزبور باشد. همچنین، کنوانسیون امکان انعقاد موافقتنامه‌های متضمن قواعد تعیین مسئولیت دولت‌های پرتاب کننده را پیش بینی نموده است^{۶۷} که طبیعتاً چنین موافقتنامه ای می‌تواند متضمن شرایط اعمال قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده در خسارت‌های احتمالی آتی باشد. چنین موافقتنامه ای تنها هنگامی برای دولت زیان دیده الزام آور است که

62. Market-Share Liability.

63. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, arts. IX, XIV

64. Diplomatic Channel.

65. Claims Commission.

66. Settlement.

67. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, art. V(2).

68. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, art. XXI(1).

69. European Space Agency.

70. European Organization for Exploitation of Meteorological Satellites.

71. European Telecommunications Satellite Organization.

ناشی از خسارت‌های فضایی مورد پذیرش قرار داده است، با این تفاوت که علاوه بر کاهش مسئولیت بین‌المللی، مشارکت زیان دیده را مبنایی برای رفع مسئولیت بین‌المللی تلقی نموده است. با این حال، اعمال قاعده مزبور نسبت به خسارت‌های ناشی از فعالیت‌های فضایی که در فضای ماورای جو وارد می‌شوند، استثناء شده است و تنها در خصوص خسارت‌هایی که به وسیله اشیای فضایی به شیء درحال پرواز یا انسان‌های در آن و انسان‌ها و اموال روی زمین وارد می‌شود، اعمال می‌گردد. میزان تأثیر مشارکت زیان دیده بر مسئولیت بین‌المللی، بستگی به میزان این مشارکت خواهد داشت. بدین ترتیب که به هر میزانی که مشارکت زیان دیده اثبات شود، مسئولیت بین‌المللی متناسب با آن کاهش خواهد یافت و مشارکت کلی زیان دیده می‌تواند مسئولیت بین‌المللی را منتفی نماید. به هر حال، تعیین میزان این مشارکت و تأثیر آن بر مسئولیت بین‌المللی به تصمیم مرجع رسیدگی کننده به اختلاف بستگی خواهد داشت.

علاوه بر مشارکت زیان دیده در ورود خسارت، اگر زیان دیده با وجود توانایی در جلوگیری از تشدید خسارت از این کار امتناع نماید، این اقدام به منزله مشارکت او تلقی و در تعیین مسئولیت بین‌المللی مورد توجه قرار خواهد گرفت. همچنین، اقداماتی چون فعالیت در فضای ماورای جو، اعمالی ذاتاً خطرناک هستند که اگر زیان دیده با آگاهی از فرض وجود خطر به آن مبادرت نماید، می‌توان نقش مشارکت او در ورود خسارت را مورد توجه قرار داد. در راستای اعمال قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده باید توجه داشت که صرفاً مشارکت زیان دیده اصلی مدنظر قرار خواهد گرفت و حتی مشارکت احتمالی دولت‌های عضو سازمان بین‌المللی زیان دیده یا مشارکت دولتی که در راستای حمایت از اشخاص - حقیقی یا حقوقی - متبوع خود اقدام می‌کند در این راستا مورد توجه قرار نمی‌گیرد. همچنین - علاوه بر اشیای فضایی - قاعده مزبور در خسارت‌های وارده به وسیله زباله‌های فضایی نیز اعمال می‌گردد. با این حال، طرفین اختلاف ناشی از خسارت‌های فضایی می‌توانند برخلاف ویژگی‌ها و شرایط اعمال قاعده که در حقوق بین‌الملل فضا تبیین شده است، توافق نمایند و محدوده و شرایط اعمال آن را در روابط میان خود تغییر دهند.

مراجع

- [1] Zamani, S. Gh. *International Organization Law*, Samt Publication, 2014, pp. 324-326 (In Persian).
- [2] Firestone, M.S., "Problems in the Resolution of Disputes Concerning Damage Caused in Outer Space," *Tulane Law Review*, Vol. 59, 1985, p. 761.
- [3] Kovudhiklungsri, L. and Nakseeharach, D., "Liability Regime of International Space Law Some Lessons from

اگر یک سازمان بین‌المللی چنین جایگاهی کسب کند، مسئولیت رعایت مقررات معاهده اصول حاکم بر فضای ماورای جو (۱۹۶۷) هم بر عهده خود سازمان و هم بر عهده دولت‌های عضو آن - اعم از دولت‌های عضو و غیرعضو - معاهده خواهد بود.^{۷۲} الزام آور بودن مقررات کنوانسیون خسارت ناشی از اشیای فضایی (۱۹۷۲) برای سازمان مزبور این نتیجه را به دنبال دارد که قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده در ورود یا تشدید زیان در خصوص فعالیت‌های فضایی آن سازمان اجراء خواهد شد. از آن جایی که کنوانسیون مزبور به هنگام ورود خسارت فضایی از سوی سازمان بین‌المللی، هم سازمان و هم دولت‌های عضو آن که عضو کنوانسیون می‌باشند را مسوول جبران خسارت تلقی کرده است،^{۷۳} این سوال به ذهن متبادر می‌شود که آیا در وضعیتی که سازمان در جایگاه زیان دیده قرار می‌گیرد^{۷۴} نیز مشارکت احتمالی دولت‌های عضو آن را باید به هنگام رسیدگی به خسارت مدنظر قرار داد؟ به دلیل استقلال «شخصیت حقوقی بین‌المللی»^{۷۵} سازمان بین‌المللی از دولت‌های عضو آن، نمی‌توان در تعیین مسئولیت سازمان بین‌المللی، رفتار دولت‌های عضو آن را مورد توجه قرار داد و حکم استثنائی مذکور را که با هدف حمایت از زیان دیده پیش بینی شده است را باید به طور مضیق تفسیر نمود. در خصوص مقرر استثنائی مزبور نیز باید اعلام کرد که مسئولیت بین‌المللی سازمان و دولت‌های عضو آن در قبال خسارت فضایی وارده از سوی سازمان در طول یکدیگر پیش بینی شده است. بدین ترتیب که اگر تنها پس از مراجعه مقدماتی به سازمان و گذشتن شش ماه از تاریخ مراجعه، جبران غرامت تحقق نیافت، امکان مراجعه به دولت‌های عضو سازمان وجود خواهد داشت.^{۷۶}

نتیجه گیری

علی رغم تمایزهایی که میان مسئولیت بین‌المللی در حقوق بین‌الملل فضا و حقوق مسئولیت عام وجود دارد، حقوق بین‌الملل فضا - هماهنگ با حقوق مسئولیت عام - قاعده تأثیر مشارکت زیان دیده در ورود یا تشدید زیان را در خصوص مسئولیت بین‌المللی

72. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies 1967, art. VI.

73. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, art. XXI(3).

۷۴. کنوانسیون مسئولیت ناشی از اشیای فضایی (۱۹۷۲) با ذکر تلف کردن اموال سازمان بین‌المللی به عنوان یکی از مصادیق ورود خسارت ناشی از اشیای فضایی پذیرفته است که سازمان‌های بین‌المللی فعال در عرصه فضایی نیز می‌توانند به عنوان زیان دیده تلقی گردند

(Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, art. I(a))

75. International Legal personality (ILP).

76. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects 1972, art. XXI(3)(a),(b).

- [17] Kazemi, H. and Golro, A.A., "The Consideration of the Process of the Principles and Rules of the Space Liability in International Law," *Journal of Space Science and Technology*, Vol. 5, No. 1, 2012, pp. 41,47 (In Persian).
- [18] Giugi Carminati, M.V., "Is Statutory Immunity For Spaceflight Operators Good Enough?," *Legislation & Policy Brief*, Vol. 6, Issue. 1, 2014, p. 48.
- [19] Ginsburg, Jay H., "The High Frontier: Tort Claims and Liability for Damages Caused by Man-Made Space Objects," *Suffolk Transnational L. J.*, Vol. 12, 1989, p. 521.
- [20] Bensosan, D., "Risks to Travel to Space," Translation by Valiollah Nazmi, *Journal of Insurance World*, Vols. 144,145, 2010, p. 53 (In Persian).
- [21] Freeland, Steven. "Fly Me to the Moon: How will International Law Cope with Commercial Space Tourism?," *Melbourne Journal of International Law*, Vol. 11, 2010, p. 19.
- [22] Hearsey, Ch.M., "The Foreign Space Flight Participant Problem Can a Space Flight Operator Balance Satisfaction of FAA Informed Consent Information Requirements with ITAR?," *Phoenix Law Review*, Vol. 6, 2013, p. 317.
- [23] Sadowski, R., "Insuring Commercial Space Travel," *German Journal of Air and Space Law*, Vol. 61, 2012, p. 93.
- [24] Ferreira-Snyman, A., "Legal Challenges Relating to the Commercial Use of Outer Space, with Specific Reference to Space Tourism," *Potchefstroom Electronic Law Journal*, Vol. 17, No. 1, 2014, p. 36.
- [25] Carpanelli, E. and Cohen, B., "Interpreting "Damage Caused by Space Objects" under the 1972 Liability Convention," *International Institute of Space Law*, 2013, p. 5.
- [26] Lee, R.J., "Reconciling International Space Law with the Commercial Realities of the Twenty-First Century," *Singapore Journal of International & Comparative Law*, Vol. 4, 2000, p. 228.
- [27] Taylor, M.W., "Trashing the Solar System One Planet at a Time Earth's Orbital Debris Problem," *Georgetown International Environmental Law Review*, Vol. 20, No. 1, 2007, pp. 51-53.
- International Nuclear Law," *Journal of East Asia and International Law*, Vol. 4, 2011, p. 301.
- [4] Amin Zadeh, E. *International Space Law: Outer Space Treaty*, Tehran University Publication, 2013, p. 171 (In Persian).
- [5] John, Dan St., "The Trouble with Westphalia in Space The State-Centric Liability Regime," *Denver Journal of International Law and Policy*, Vol. 40, Issue. 4, 2012, pp. 708,710.
- [6] Van Dongen, E.G.D. and Verdam, H.P., "The Development of the Concept of Contributory Negligence in English Common Law," *Utrecht Law Review*, Vol. 12, Issue. 1, 2016, p. 64.
- [7] Wang, G., "Comparison of Selected Space Law Terms of Art Used in Chinese and English Versions of the U.N. Space Treaties," *Journal of Space Law*, Vol. 38, 2012, pp. 346-348.
- [8] Ogunbanwo, O.O., *International Law and Outer Space Activities*, Martinus Nijhoff Publishers, 1975, p. 154.
- [9] Abdollahi, M. and Hoseyni, S.M., "International Liability of States for Space Debris and Mechanisms for Resolution of Disputes Arising from Them," *Public Law Studies Quarterly*, Vol. 46, No. 4, 2017, pp. 539, 542 (In Persian).
- [10] Haanappel, P.P.C., "Some Observations on the Crash of Cosmos 954," *Journal of Space Law*, Vol. 6, No. 2, 1978, p. 148.
- [11] Abrams, B., "First Contact_ Establishing Jurisdiction over Activities in Outer Space," *Georgia Journal of International & Comparative Law*, Vol. 42, 2014, p. 806.
- [12] Punnakanta, L., "Space Torts: Applying Nuisance and Negligence to Orbital Debris," *Southern California Law Review*, Vol. 86, 2012, p. 176.
- [13] Ramey, R.A., "Armed Conflict on the Final Frontier: the Law of War in Space," *The Air Force Law Review*, Vol. 48, 2000, p. 135.
- [14] Razipour, F., *International Law and Military Exploitation of Outer Space*, Khorsandi Publication, 2015, p. 82 (In Persian).
- [15] Moenter, R., "The International Space Station Legal Framework and Current Status," *Journal of Air Law and Commerce*, Vol. 64, 1999, p. 1042.
- [16] Navadeh Toupchi, H. and Bazzar, V., "International Liability of Non-State Actors in Outer Space," *Rahbord Quarterly*, Vol. 80, 2016, p. 214 (In Persian).